

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1958.4.01>

EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUNI 40-ndaks AASTAPÄEVAKS

U. TAIGRO,
ajalooteaduste kandidaat

29. novembril täitub 40 aastat Eesti Tööraha Kommuuni väljakuulutamisest, mis oli üheks eredamaks sündmuseks Eesti tööraha revolutsioonilise võitluse ajaloos.

Oktoobrirevolutsiooniga kehtestatud Nõukogude võim sai Eestis püsida ainult veidi üle kolme kuu. 1918. aasta veebruaris alustas sissetungi Saksa keiserlik armee, kellel eesti kodanluse, Balti parunite ja vene valgekaartlaste kaasabil läks korda anastada kogu Eesti.

Mitu tuhat Nõukogude aktivisti, punakaartlast ja üldse tööraha liiget taganes Nõukogude Venemaa territooriumile, kus kommunistliku partei juhtimisel ja Vene proletariaadi toetusel koonduti Punaarmee lahinguridadesse ning võeti osa võitlustest Kodusõja rindeil.

Võitlus ei lakanud ka Saksa militaristide poolt anastatud Eesti territooriumil. Peagi taastati eesrindlike tööliste R. Eige, M. Peterkopi, J. Tippo, J. Schützi, J. Kuppari, K. Tiitseni ja teiste poolt põrandaalused kommunistliku partei organisatsioonid Tallinnas ja Narvas ning varsti ka teistes Eesti linnades ja maakohtades.

Juunikuu lõpul kirjutas põrandaalune «Kommunist» nr. 4: «Seltsilised töölised Eestis! Kõik need teie hulgast, kel Eesti olud praegu väljakanatamatud, kes revolutsiooni võidurikka lõpuni võidelda tahavad, mingu üle Narva ja astugu Punastesse Väeosadesse!»

Sügiseks suurenes märkimisväärselt eesti kütipolkude arv ja nende koosseis. Võitlus tugevnes ka okupeeritud Eestis. Põrandaaluste parteiorganisatsioonide esindajate poolt valiti siin Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee, kuhu kuulusid V. Kingissepp, R. Vennikas, M. Likemets, R. Vakmann ja J. Rästas. «Mis puutub elanikkonna meeleolusse ja sümpaatiasse», teatas partei Eesti organisatsioonide esindaja Moskvast toimival konverentsil, «siis kuulub see kogu Eestis rõhuvas enamikus meile, kommunistidele. Töölised linnades ja kehvikud külates ei jõua ära oodata nõukogude võimu tagasitulekut.»

Vastukaaluks saksa okupantide täakide toetusel loodud kodanlikule Ajutisele Valitsusele asusid töölikollektiivid pidevate streikide kõrval valima delegaate Tallinna Tööliste Saadikute Nõukokku. Kõnesolev nõukogu pidas oma esimese koosoleku 19. novembril ja kuulutas ennast kõrgemaks võimuks Tallinnas. Nõukogu tervitas Venemaa proletariaati kui kogu maailma tööliklassi avangardi ja pöördus tema poole abi saamiseks okupatsioonivägede väljakihutamiseks Eestist. Vastuvõetud otsuses öeldi: «Meile on ametlikult teatatud, et Saksa okupatsiooniväed enne Eestimaalt ei lahku, kuni inglise-ameerika imperialistid seda maa sisenemise korra järele heaks ei arva. Kodanluse valitsuse kõnemehed ja

agendid kuulutavad, et Inglise sadamatest uued rahustajate salgad varsti Tallinna jõuavad. Eesti kodanlus on meid väljamaalastele vägistajatele ära annud. Eesti kodanlus on lähedasse ühendusse inglise-ameerika imperialistidega astunud. Eesti töörahvas aga sirutab oma vennaliku käe Vene töörahvale võitluseks ühise vaenlase vastu Eesti nõukogude vabariigi eest.»

1918. aasta sügisel aktiveerus revolutsiooniline võitlus ka reas kapitalistlikes maades. Eesrindlikumad töölised hakkasid nõudma: «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» 9. novembril puhkes revolutsioon Saksamaal. See kõik soodustas Bresti anastusliku rahulepingu ülesütlemist ja Nõukogude territooriumi vabastamist saksa okupantidest.

Eesotsas eesti punaste kütipolkudega vabastas Punaarmee 28. novembril 1918 Narva. Narva vabastamisel langes eesti kütipolkude üks aktiivsemaid organiseerijaid Jaan Sihver, naisvõitleja Maria Kersman ja kümneid teisi töörahva liikmeid. Järgmisel päeval, s. o. 29. novembril kuulutati Narvas välja Eesti nõukogude sotsialistlik vabariik Eesti Tööraha Kommuuni nime all. Kommuuni Nõukogu ehk valitsuse esimeheks oli tuntud revolutsiooniline võitleja Jaan Anvelt, liikmeteks — Hans Pöogelmann, Juhan Käspert jt. Kommuuni Nõukogu avaldas Eesti rahvale Manifesti, mis kõlas järgmiselt:

KÕIGILE EESTI LINNA- JA MAA-TÖÖRAHVALE.

Revolutsioonilise Eesti töörahva, revolutsioonilise Eesti punase sõjaväe nimel.

Eesti Tööraha Kommuuna Valitsus tunnistab «Eesti ajutise valitsuse» tühjaks ja kuulutab Eestis töörahva nõukogude valitsuse uueste jõusse.

Seltsilised töölised!

Rahvusvahelise proletaarse revolutsiooni käigus on silmapilk kätte jõudnud, kus Eesti töörahvas oma saatuse määramise enese kätte võtab. Langevad ahelad, mis Saksa saagiahne imperialism ühes verejanuliste Balti parunite ja Eesti valgekaartlastega ta kätte ümber needis, et teda lühikese vabaduseaja järele uueste orjaikkesse suruda. Lõppemas on see verepulm, see laastamine, mida rahva kurnajad üheksa kuu jooksul Eesti proletariaadi kallal toime panid.

Raske oli see Eesti töölisteklasi surveaeg, kus kõik ta revolutsioonilise võitluse vili ära hävitati; kus maa mõisnikkudele, pangad, vabrikud ja muud ettevõtted kapitalistidele tagasi anti; kus tööliste organisatsioonid ära hävitati ja tööliste võitlus verise vägivallaga maha suruti; kus kodanlus hõiskel oma võidupidu pühitses.

Kuid Eesti proletariaat ei kaotanud julgust ega lootust. Ta organiseeris oma jõudu Eestis ja valmistas ennast võitlusele väljaspool Eestit Venemaa nõukogude vabariigi vabal pinnal. Ta ootas silmapilku, kus ta uueste Eesti vabastamiseks võitlusesse võib astuda.

See silmapilk jõudis kätte, kui revolutsioon Saksamaal imperialismi võimu murdis ja vägivaldavalitsuse trooni purustas. See võttis seljatõe rahva rõhujate valitsuselt ka Eestis.

Nüüd, kus töörahvas Austrias, Bulgarias, Saksamaal oma nõukogusid asutab, oli aeg tulnud, kus ka Eesti proletariaat oma nõukogude uueste elusekutsumisele võis asuda.

Oma võitlusväe lipukandja, kommunistlise partei Eesti osakondade Keskkomitee ümber kogudes, lõi ta Eesti Revolutsioonikomitee, kelle juha-

tusel ta vabadusevõitlust algas oma kodanliste kurnajate ja Saksa imperialistlike jätiste vastu, kes endid Eesti kodanlusele timukatööks olid ära müünud.

Eesti Revolutsioonikomitee nimel, kes meid revolutsiooniliste tööraha hulkade volitusel Eesti tööraha valitsuse liikmeteks määras, teatame meie kõigele Eesti töörahvale:

1. «Eesti ajutine valitsus», kõik tema agendid ja toetajad, kõik mõisnikud ja pastorid, kelle kuritegelised käed Eesti tööraha verest nõretavad, on väljaspool seadust ja linnupriid.

2. Igaüks, kes «Eesti ajutise valitsuse» või tema agentide käskude täitmist nõuab, tuleb samas paigas maha lasta.

3. Kõik seadused, määrused, lepingud ja korraldused, mis «Eesti ajutise valitsuse» või tema agentide poolt välja antud, on tühjaks tunnistatud ja nende täitmine keelatud.

4. Kõik dekreedid, mis nõukogude valitsuse poolt enne seda välja anti, kui Saksa sõjaväed Eesti oma alla võtsid, tulevad maksvateks lugeda ja neid täipest välja võtta.

5. Astutakse kõige kiiremaid sammusid, et teiste nõukogude maa-dega ainevahetus lähemal ajal ära korraldada.

6. Võetakse kõige kiiremad ja armuheitmata abinõud tarvitusele, et igasugust spekulatsiooni ära kaotada.

Niipea kui kontrrevolutsioonilised salgad Eestis on ära hävitatud ja kõigis maaosades tööraha nõukogud asutatud, kutsub Kommuuna Valitsus tööraha nõukogude kongressi kokku, et sellele oma tegevusest aru-annet ette kanda ja kõike võimu Eestis tema kätte anda.

Seltsilised töölised, maatainimesed, punasesõjaväelased, kõik töörahas Eesti linnades, alevites, küldes ja mõisates! Teie ise olete nüüd oma vabaduse ja hea käekäigu sepad! Ainult teie ise suudate nõukogude vabariigi Eestis kindlustada, tööraha isamaad oma verivaenlastest ära puhastada ja teda nende kallaletungimise eest kaitsta.

Kodanlus, kes hambaid kiristades meeletus vihas sammsammult tööraha hulkade püssitikkude eest taganema peab, ei kaota veel viimast lootust, et ta jälle oma õigused tagasi saab ja uueste tööraha turjale suudab ronida. Ta mõtleb veel sadanded ja tuhanded plaanid ja kavatsused välja, et kommunistlist revolutsiooni ära kähkida ja oma verist rusikat Eestis maksma panna.

Saksa imperialism on Saksamaa tööraha revolutsioonis surmahoobi saanud; ta vaagub oma viimast hinge sotsiaal-äraandjate Scheidemannide kilbi taga. Sellepärast pöörab Eesti kodanlus, ühes Balti parunitega, kes üheksa kuud tagasi Saksa vägesid lillede ja muusikaga vastu võttis, nende juhatusel ees lõmitas ja Wilhelmi kindralite abil Eestile «korda» soetas, Saksamaale selga ja nurub abi Inglismaa, Prantsusmaa ja teiste liidulaste käest. Eesti kodanlus palub väikesele Eesti rahvale õigusi riigilt, mille raudse ikke all Iirimaa, sadade miljonite elanikkudega India ja hulk asumaid ägab! Pätsi ja Poska valitsus tahab Eestit õnnelikuks teha riikide abil, kes igalt poolt vabale Venemaale kallale tungivad, töölisi ja kehve talupoegi maha lasevad ja kapitalistidele ning mõisnikkudele nende õigused tagasi kingivad.

Iga Eesti tööline saab aru, et «Eesti ajutine valitsus» mitte laiade tööraha hulkade vabaduste ja õiguste pärast Inglise imperialistide ukse-lävesid ei talla, vaid et ta võeraste püssitikkude abil seda alal hoida püüab, mis Eesti töörahas tema käest ära kisub. Pätsi ja Poska valit-

sus loodab Inglismaalt Saksa vägede asemele, kes nüüd korratult punase sõjaväe eest põgenevad, uusi okupatsiooni vägesid saada, kes Eestis seda kordaksid, millega Kirbachid läinud märtsikuul toime said.

Aga Eesti valgekaart petab ennast asjata lootustega. Raudse, kindla, paratamata käiguga kasvab üleilmiline revolutsioon. Troonid vabisevad, kõiguvad ja langevad, kroonid lendavad. Kapitalism puruneb, töörahvas sirutab igal pool oma võimsa käe võimu järele välja, et kurnajate riigi varemotel sotsialistlikult korda üles ehitada. Pole kaugel silmapilk, mil Inglise, Prantsuse, Ameerika ja teiste maade imperialism puruks variseb ja sealsed töölised meile oma vennaskäe vastu sirutavad.

Seltsilised! Viimne võitlus on ees. Võit on meie päralt. Selleks kõik üles. Kõik sõjariistad kätte. Kõik punasesse sõjaväkke.

Edasi lõpuliku võidu nimel.

Eesti Tööraha Kommuuna Nõukogu:

J. Anvelt,
Joh. Mägi,
H. Pöögelmann,
A. Vallner.

Narvas, 29. nov. 1918. a.

Nagu näeme, teatati Manifestis avalikult rahvale juba kõik põhimised suunad ja ülesanded, mis seisid töörahva ees Nõukogude võimu taastamisel ja ülesehitamisel Eestis.

Eraldi üleskutses pöördus Kommuuni Nõukogu välismaa tööliste poole palvega Eesti töörahva võitlusele kaasa aidata.

Eesti punased kütipolgud ja teised Punaarmee osad leidsid oma vabastustel töörahva kindlat toetust. Sadadena astus Punaarmeesse uusi vabatahtlikke. Tartus ja mõnes teises kohas kehtestas töörahvas Nõukogude võimu juba enne Punaarmee osade saabumist.

1919. aasta algul kulges rinne juba Jõelähtme—Aegviidu—Järva-Jaani joonel. Samuti oli vabastatud suur osa Lõuna-Eestist, kus Eesti töörahvale osutasid märkimisväärset abi läti kütipolgud. Vabastatud Valgas kuulutati välja Läti Nõukogude Vabariik.

Ühel ajal lahingutegevusega alustas Kommuuni Nõukogu laostatud majanduse ja kultuurielu ülesehitamist, Nõukogude organite loomist. Kehtestati riiklik väliskaubanduse monopol, parandati töörahva palga- ja korteritingimusi, määrati kindlad hinnad toiduainetele, kehtestati 8-tunniline tööpäev ja hakati välja andma Nõukogude võimu korraldavaid dekreete.

Virumaa idaosa 14 vallast moodustati Narva maakond. Loodi telegraafiagentuur «Esta», mille juhatajaks määrati Elisabet Kingissepp.

Anti dekreediline juhend maakonna- ja vallanõukogude moodustamise, nende alluvuse ja kinnitamise korra kohta. Kommuuni Nõukogu soovitas, et kõikjal valitaks aegaviitmata töörahva nõukogud, kes endi koosseisust valivad täitevkomiteed.

1919. aasta jaanuarikuu lõpuks olid kohalikud nõukogud moodustatud peale vabastatud linnade ja töölisasulate veel 126 vallas.

Igal pool võttis töörahvas aktiivselt osa uue võimu loomisest. Võru töörahva koosoleku resolutsioonis öeldi: «Ära kuulates sm. Rästa kõnet praeguse silmapilgu kohta, tervitame meie, Võru linna tööliste praegust poliitilist pööret, arusaades, et ainult meie oma tööliste karmi käe valitus proletaarsete diktatuuri ja töörahva kasusid kaitsta, ja töörahvast lõplikult parunite ja kodanluse kurnamise alt päästa võib. Meie tervitame Eesti töörahva vabastamist ja Eesti kommunistliku riigi loomist.» Taolisi resolutsioone võeti vastu kõikjal. Samas ülalmainitud dekreedis nõuti

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu liikmeid. Paremalt vasakule: H. Pöögelmann — Rahvamajanduse Valitsuse juhataja, J. Anvelt — Nõukogu ja Sõjaväe Valitsuse juhataja, O. Rästas — Sotsiaalkindlustuse Valitsuse juhataja, J. Käspert — Nõukogu asjaajaja, hiljem Siseasjade Valitsuse juhataja, M. Trakmann — Rahvusvahelise Läbikäimise Valitsuse juhataja, K. Mühlberg — Kontrollvalitsuse juhataja, A. Vallner — Kultuuri ja Hariduse Valitsuse juhataja.

Kõigi maade tööised, õhisege!

EESTI TÖÖRAHWA KOMMUUNA NÕUKOGU

DEKREEDID, MÄÄRUSED JA TEADAANDED

№ 1

20. WEEBRUARIL 1919. A.

E. T. K. KULTUUR-ARIDUSE WALITSUSE KIRJASTUSEOSAKOND
PETERBURIS, MOIKA 13

IND 3 806LA

kõigi mõisate rahva omandiks võtmist, milleks mõisatööliste üldkoosolekul tuli valida 3—5-liikmeline mõisa tööraha komitee. Eriti juhtiti tähelepanu sellele, et ülevõetavate mõisate varandus on kogu rahva oma ning seepärast tuleb nõuda tema arvelevõtmisel ja säilitamisel erilist täpsust. Rahva vara raiskajatele nähti ette karistused revolutsioonilise korra karmusega. Aasta lõpuks oli Narva maakonnas natsionaliseeritud üle 50 mõisa. Samuti natsionaliseeriti kümneid mõisaid Viru-, Võru- ja Tartumaal ning teistes vabastatud kohtades. Paljudes mõisates olid sakslased ja valged teinud «puhta töö». Nii kirjutati Kukruse mõisa ülevõtmise aktis: «Sügiskünn on kündmata jäetud. Rukis on mõisast sakslaste poolt ära viidud. Valged tahtsid n. ö. viimast ära korjata, aga mõisa töömehed hakkasid vastu ja ei täitnud nende käske. Tööhobuseid viisid väevõimul ära 21, vankreid 9.» Samasugune pilt avaneb meile ka paljudes teistes ülevõtmisaktides.

Ülevõetud mõisates kavatseti luua kommuunid. Talumaade kohta ei öeldud otseselt midagi, kuid veidi hiljem avaldatud dekreedis kuulutati, et «vähemaks majanduslikuks üksuseks maal on põllumajanduslised (mõisa- ja külakommuunad) kommuunad», millest võib järeldada, et ka talumaadest oli kavatsus luua kommuunid.

Vabastatud territooriumil asus umbes $\frac{1}{3}$ Eesti tööstusest. Nagu teada, ruineerus Eesti tööstus Saksa okupatsiooni ajal märgatavalt. Okupantidega ja valgetega koos taganevad vabrikandid lõhkusid seda veelgi. Selle tulemusena jäid tööraha võimule sageli ainult tühjad tööstusruumid. Kuid sõjaolukorrale vaatamata suudeti osa vabrikuid ja tehaseid käiku lasta.

Tööliste abiga võeti juba 1. detsembril arvele kõik Narva Kreenholmi vabrikus asuvad valmis- ja toormaterjalid ning koostati nende kohta nimekiri. Valitud töölisvanemate nõukogu palus vabriku natsionaliseerida, tuues ette, et vabrik oli omanike poolt jäetud saatuse hoolde ja oli majanduslikult raskes olukorras. 12. detsembril avaldaski Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, millega «Kreenholmi vabrik ühes kõige varandusega, mõisate ja metsadega, mis Eesti piirides» kuulutati natsionaliseerituks. 23. detsembril teatati ka teiste Narvas asuvate vabrikute natsionaliseerimisest. Kuni 1919. aasta 1. jaanuarini kulutas Kommuuni Nõukogu Narvas tööstusettevõtete finantseerimiseks ligi 1,5 miljonit rubla.

Tööstusettevõtete natsionaliseerimist alustati ka maakondades. Pärast Rakvere vabastamist teatasid «Sakala» nahavabriku töölised, et nad tahavad pühendada kogu oma jõu ja töö Nõukogude korra tugevdamisele. Tööliste poolt valitud komiteede juhtimisel lasti Rakveres käiku veel tärglisevabrik, Kunda-Arro elektrijaam, lukksepatöökoda jne. Asuti taas-tama linaketruse vabrikut. Kunda ja Aseri tsemenditehased olid niivõrd laostatud olukorras, et Kommuuni organid ei suutnud neid selle lühikesel ajaga käiku lasta.

Tartu natsionaliseeriti ja lasti käiku nahavabrik, põllutööriistade ja laevade parandustöökoda, vildivabrik jne. Telefonivabrikus organiseeriti Punaarmee relvade parandustöökoda. Võrus lasti käiku linna elektrijaam, lauavabrik, trükikoda jne. Räpinas alustas tööd paberivabrik.

Samuti asuti transpordi korraldamisele. Juba 1. detsembril toimus Narvas raudteel töötavate kommunistide koosolek, kus arutati tööalaseid küsimusi, otsustati tervendada koosseisu ning valida kollektiivide juhid. Nagu kõigil aladel, nii osutasid ka transpordis vennalikkude abi Vene NFSV töötajad, kes saatsid Eesti raudteede korrastamiseks ja juhtimiseks kogenud kaadrit.

Kõikjal vabastatud rajoonides asuti ka posti ja telegraafi korraldamisele.

Juba oma esimestest taaskehtestamise päevadest peale hakkas Nõukogude võim hoolitsema õppiva noorsoo eest. Koolides kehtestati jälle emakeelne õppetöö. Vaatamata tohutuile sõjaraskustele muretseti ruume, kütet, petrooleumi, õppevahendeid ja õppejõude ning peagi töötas ainuüksi Narva maakonnas 60 kooli. Võrus organiseeriti 17. detsembril õpetajate konverents, kus arutati abinõusid koolitöö paremaks korraldamiseks. Koolides kaotati usuõpetuse tunnid ning alustati uute, nõukogulike õppekavade väljatöötamist. Eesti keele teaduslikuks edasiarendamiseks moodustati vastav komisjon töölkirjanik J. Lilienbachi juhtimisel. Alustati õppetöö korraldamist ka Tartu ülikoolis, kust olid põgenenud kõik saksa soost professorid. Äsjaloodud kirjastuse poolt anti välja marksismileninismi klassikute töid ja rida ajalehti. Ajalehtedes avaldati tööliste kirju ja ettepanekuid, mis aitasid kaasa Nõukogude võimu tugevdamisele ning innustasid uusi rahvahulki võitlusele Nõukogude võimu põhimõtete elluviimise eest.

Kõik kultuuri- ja muinasvarad võeti riikliku kaitse alla. Vastavas määruses öeldi: «Linna, valla ja alevite tööraha nõukogude täidesaatajad komiteed on kohustatud kõiki abinõusid tarvitusele võtma, et mahajäetud mõisates, taludes ja majades kultuuriajaloolised ja kunstiväärtuslikud asjad kohalikkude nõukogude poolt kokku kogutaks ja alal hoitaks, kuni sellekohase ülemaalse korralduseni.»

Kommuuni kunstikaitse toimkonna komissari skulptor Jaan Koorti juhtimisel suudeti koguda ja säilitada tuhandeid kunstiajaloolise väärtusega esemeid.

Kaadri ettevalmistamiseks korraldati rida mitmesuguse profiiliga kursusi.

Niihästi keskvalitsus kui ka kohalikud nõukogud osutasid suurt tähelepanu tervishoiule ja sotsiaalkindlustusele, mis okupatsioonipäevil oli jäänud täielikku unarusse.

Nõukogude Venemaa valitsus ja kommunistlik partei osutasid Eesti tööraha tema vabadusvõitluses igasugust abi. Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu andis noorele Eesti Nõukogude Vabariigile majanduse ja kultuurielu ülesehitamiseks 10 miljonit rubla laenu. Suurt vaimustust ja innustust kutsus esile 8. detsembril avaldatud Eesti iseseisvuse tunnustamise dekreet, milles öeldi:

Vastuseks Eestimaa Nõukogude valitsuse järelepärimisele teatab Rahvakomissaride Nõukogu:

1) *Venemaa Nõukogude valitsus tunnustab Eestimaa Nõukogude vabariigi iseseisvust. Venemaa Nõukogude valitsus tunnustab Eestimaa kõrgeimaks võimuks Eestimaa nõukogude võimu, nõukogude kongressini aga Rahvakomissaride Nõukogu võimu eesotsas tema esimehe seltsimees Anveldiga.*

2) *Venemaa Nõukogude valitsus kohustab kõiki Eestimaaga kokku puutuvaid Venemaa Nõukogude Vabariigi sõjaväe- ja tsiviilvõime osutama Eestimaa Nõukogude valitsusele ja tema vägedele igakülgset abi võitluses Eestimaa vabastamise eest kodanlikust ikkest.*

3) *Rahanduse Rahvakomissariaadile tehakse ülesandeks assigneerida Eestimaa Nõukogude Vabariigi Rahvapangale kümme miljonit rubla laenu.*

4) *Toiduainete Rahvakomissariaadile ja Rahvamajanduse Kõrgemale Nõukogule tehakse ülesandeks kokku leppida Eesti Nõukogude Vabariigi vastavate organitega mõlema vabariigi vahelise kaubavahetuse loomiseks.*

Rahvakomissaride Nõukogu esimees:

V. Uljanov (Lenin).

Eesti kodanlik Ajutine Valitsus oli võimetu vastu panema relvastatud töörahva vabadusvõitlusele. Kukkusid läbi tema esimesed vabatahtlike- ja sundmobilisatsioonid.

Kui punased kütipolgud liginesid Tallinnale, saatis Eesti kodanlik Ajutine Valitsus Ameerika Ühendriikide Stokholmi saadikule Morrisele abipalve, milles mangus: «Meie väed evakueerusid Rakverest ja bolševikud liiguvad laia rindega mööda talviseid teid edasi ning meie väikesed jõud ei ole võimelised nende pealetungi peatama. Veenge liitlasministreid möödapääsematus vajaduses saata kas või kaks jalaväerügementi ja veidi suurtükiväge.» Kodanlus ei leidnud muud pääseteed «oma» relvastatud töörahva eest, kui et «kuni otsuse vastuvõtmiseni rahukonverentsil (Pariisis — Ü. T.) annab ajutine Valitsus Eesti Vabariigi liitlaste kaitse alla». Samasugused abipalved läkitati ka teiste kapitalistlike riikide valitsustele.

Pidades Balti mere rajooni üheks soodsamaks Nõukogude-vastase sõja platsdarmiks, asusid välismaised imperialistid koondama siia kontrrevolutsioonilisi jõudusid. Tallinna lahte saabus 12. detsembril Inglise sõjalaevastiku eskaader ning Soomes ja Skandinaavias alustati palgasõdurite värbamist Eestisse saatmiseks.

15. detsembril korraldas Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu «Estonia» kontserdisaalis massilise protestimiitingu Inglise eskaadri Tallinna sadamasse saabumise vastu. Miitingul esinenud kommunistid R. Vakmann, R. Vennikas, M. Koolmeister jt. paljastasid Eesti kodanliku Ajutise Valitsuse rahvavastast tegevust. Vastuvõetud resolutsioonis nõudsid töölikollektiivide esindajad välismaiste imperialistide mittevahelise segamist Eesti siseasjadesse ning Nõukogude võimu taaskehtestamist.

17. detsembril toimus kommunistide algatusel Tallinna tööliste protestidemonstratsioon. Töölikolonnid liikusid loosungitega «Inglased Eestist välja!», «Maha intervendid!» kodanliku Ajutise Valitsuse asukoha ette Raekoja platsile. Kodanliku Ajutise Valitsuse, kes tugines Inglise kahuritele, käsul avati relvadeta tööliisdemonstratsioonile tuli, millega tapeti Krulli vabriku valaja E. Arbon ja Rotermanni tehase tööline E. Mölder ning haavati mitmeid. Kogu maal aga kehtestati valge terror. Suleti kõik töölisorganisatsioonid ja vangistati nende juhid.

Välismaistelt imperialistidelt laenuks saadud rahadega formeeritud ja varustatud kontrrevolutsioonilised väed suunati punaste kütipolkude vastu, kes olid sunnitud nende ülekaalukate jõudude ees taganema. 19. jaanuaril langes Narva. Kodanliku Eesti Lõunarinnet toodi juhatama Soome kindral Wetzter, kes eesotsas Soome palgasõduritega veebruari algul vallutas Võru, Petseri ja Valga. Nõukogude võim, välja arvatud teatud vallad maa kaguosas, oli Eestis välisimperialistide otsesel toetusel jälle kukutatud.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu jätkas mõnda aega oma tegevust Nõukogude Venemaa territooriumil. Venemaa proletariaadi toetusel organiseeris ta Petrogradis Eesti Tööraha Ülikooli, korraldas põllumajandusalaseid, telegrafistide ja rea teisi kursusi. Vene NFSV valitsus andis Eestist saabunud sõjapõgenike kasutusse rea mõisaid, kus organiseeriti põllumajanduslikud ettevõtted. Eesti punased kütipolgud liideti

diviisiks, kes jätkas oma võitlusteed Nõukogude võimu eest Kodusõja Lääne- ja Lõunarindeil.

Välismaised imperialistid koos Eesti kodanlusega muutsid Eesti territooriumi Nõukogude-vastase sõja platsdarmiks, kust hakati organiseerima sissetungi Nõukogude Venemaale. Maa andmise lubadustega ja väljakohtute hirmuga oli kodanlus suutnud ka Eesti valgearmeesse värvata kümneid tuhandeid sõdureid, keda hakati kasutama odava kahurilihana välismaiste imperialistide ja Eesti kodanluse anastusplaanide täideviimisel.

Arvestades seda kõike, püstitas kommunistlik partei ülesande: viia Eesti territoorium ja rahvas välja Nõukogude-vastasest interventsioonisõjast.

5. juunil 1919 pidasid Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ja Venemaa pinnal teotseva partei eesti sektsioonide Keskkomitee Dno jaamas ühise koosoleku, kus otsustati asuda Eesti Tööraha Kommuuni asutuste likvideerimisele.

19. juulil avaldas põrandaalune kommunistliku partei Keskkomitee Tallinnas Manifesti, kus ta teatas Eesti Tööraha Kommuuni likvideerimisest. «Tehes seda otsust, kutsume meie teid, seltsimehed, üles revolutsioonilise võitluse jätkamisele mitmekordse jõuga!» — öeldi Manifestis. «Sellest pühast mässuleegist, mis iga proletaarlase hinges lõkendab, tõusku hävitav tuli, mis kodanliku Eesti maapinnalt pühib ja tööraha vabastab!»

*

Eesti Tööraha Kommuuni likvideerumise peapõhjuseks oli välismaiste imperialistide poolt organiseeritud interventsioon Eestis. Peale Inglise sõjalaevastiku eskaadri läks neil korda siia koondada veel vene valgekaartlik Loodearmee ja tuhandeid palgasõdureid välismaalt, rääkimata rahalisest toetusest ja sõjavarustuse saamisest. Samuti oli Saksa okupatsiooni ajal märgatavalt hõredaks jäänud ka töölisklass, kes ei suutnud osutada punastele kütipolkudele vajalikku toetust.

Kuid Eesti Tööraha Kommuuni kaotusele aitasid kaasa ka tema vead, mis said terava kriitika osaliseks juba 1919. aasta kevadel Luugas toimunud eesti kommunistide konverentsil.

Üks tõsisemaid ja mõjuvamaid eksimusi Kommuuni Nõukogu tegevuses oli maaküsimuse lahendamine. Siin ei arvestatud kapitalismilt sotsialismile üleminekuperioodi iseärasusi, mis on eriti olulised talurahva kaasatõmbamiseks sotsialismi ülesehitamisel. Teatud arv natsionaliseeritud mõisatest ja teistest suurmaapidamistest oleks muidugi tulnud muuta näidismajandeks, kuid samal ajal ei oleks tohtinud unustada, et suur osa maaelanikest Eestis olid kas maata või vähese maaga inimesed, kes ootasid Nõukogude võimult maa saamist. «Ja on iseendast arusaadav,» rääkis V. I. Lenin 1918. aasta detsembris, «et selline pööre, üleminek talupoegade individuaalsetelt väikemajapidamistelt ühismaaharimisele nõuab pikka aega, et seda mingil juhul ei saa teostada otsekohe.»¹

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu aga ei jaganud põllutööliste ning talurahva kehvadele kihtidele vastavat osa mõisnike ja kulakute maadest, ei kuulutanud selgelt ja kindlalt, et kehvikute ning keskmike maaomandus jääb puutumata.

Vajalikku energiat ning otsustavust ei ilmutanud Kommuuni Nõukogu ka töötavate hulkade relvastatud võitlusele kaasatõmbamisel. 18. detsembril anti küll dekreet mobilisatsiooni kohta, kuid ellu hakati

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 312.

teda viima alles siis, kui Nõukogude võim oli sunnitud Eesti territooriumilt välja taganema. Ka ei alustanud Punaarmee osad pärast Narva vabastamist kiiret edasitungi, mis andis Eesti kodanlusele võimaluse ja aja välisabi kohaletoomiseks.

Pahameelt kutsus usklike seas esile dekreet, millega suleti kirikud ja palvemajad ning nõuti «kõigi usutunnistuste pappide» maalt lahkumist.

Samuti alahindas Kommuuni Nõukogu ametiühingute kui massiorganisatsioonide osa ning endiste spetsialistide kaasatõmbamist Nõukogude korra ülesehitamisel.

Kõik need ja rida teisi põhjusi tingisid olukorra, et Eesti punased kütipolnud ja neid toetavad Punaarmee osad ei suutnud vastu seista välismaiste imperialistide, vene valgekaartlaste ja kohaliku kodanluse poolt organiseeritud kontrrevolutsioonilistele jõududele ning Eesti töörahvas pidi ajutiselt leppima kaotusega.

Vaatamata lühikesele kestusele oli Eesti Tööraha Kommuun üks kangelaslikumaid ajajärke eesti töörahva klassivõitluse ajaloos.

Omades eesti töörahva hulkade kindlat toetust suutis kommunistlik partei Nõukogude korra taaskehtestamise eest Eestis peetavasse relvastatud võitlusesse viia eesotsas töölisklassiga tuhandeid töötavaid talupoegi ja intelligentsi esindajaid. See võitlus tugevdas ja karastas eesti töörahvast, arendas edasi tema klassiteadvust ning andis talle kogemusi edaspidiseks võitluseks enda vabastamise eest. Võitluse käigus selgusid veel enam ka klassivastuolud ja paljastusid töörahva vastased.

«Eesti Nõukogude Vabariik kadus küll silmapiirilt rahvusvaheliste mõrtsukate käe läbi, kuid surnud pole ta mitte. Ta elab tuhandete ja sadade tuhandete eesti tööliste südames edasi ja tema poolehoidjate arv kasvab iga päevaga,» märgiti 1919. aasta augustis Petrogradis toimunud partei eesti sektiioonide ühise kongressi resolutsioonis.

Vene proletariaadi toetusel ja leninliku kommunistliku partei juhtimisel olid eesti töötajad Kommuuni näol loonud oma suveräänse, sõltumatu rahvusliku riigi, mis ühendas kümneid tuhandeid töörahva liikmeid.

Eesti Tööraha Kommuuni loomine ja tegevus tõestas praktiliselt, et eesti töörahvas on kommunistliku partei juhtimisel võimeline looma ja valitsema riiki, kus inimesed on vabastatud igasugusest kurnamisest.

Eesti Tööraha Kommuun valmistas ette kogenud kvalifitseeritud kaadrit, kes aitas eesti rahval lõplikult vabaneda kapitalismi ikkest ning taaskehtestada Nõukogude võimu Eestis.

Oma võitlusega aitasid töölisel ja talupojal kaitsta noort Nõukogude Venemaad imperialismi ühendatud jõudude kallaletungi eest. «Kõik surveabinõud — rahanduslik, tootlusalane, sõjaline — lasti käiku,» ütles V. I. Lenin, «et sundida Eestit, Soomet ja kahtlemata ka Lätit, Leedut ning Poolat, sundida kogu seda riikide tsüklit astuma meie vastu. Jude-niitši poolt Petrogradi vastu ettevõetud viimase sõjakäigu ajalugu näitas lõplikult, et see Entente'i sõjapidamise teine meetod on nurjunud. Pole mingit kahtlust, et kõige vähemast Soome abist või — natuke rohkem — Eesti abist oleks olnud küllalt, et otsustada Petrogradi saatus. Pole mingit kahtlust, et Entente, olles olukorra tähtsusest teadlik, võttis kõik jõud kokku, et saavutada seda abi, kuid ometi sai ta lüüa.»² Nõukogude võimu püsimine Venemaal tiivustas aga eesti rahva revolutsioonilist võitlust.

Kõigi Nõukogude rahvaste ja esmajoones vene rahva vennaliku abiga vabanesid eesti töötajad 1940. aastal kapitalistlikust ikkest ja taastasid oma kodumaal lõplikult Nõukogude võimu.

² V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 151.